

Na wrywki

100 cytatów z polskiej poezji i dramatu,
które powinien znać także cudzoziemiec

Na wrywki

100 cytatów z polskiej poezji i dramatu,
które powinien znać także cudzoziemiec

pod redakcją
**Romualda Cudaka, Wioletty Hajduk-Gawron
i Agnieszki Madei**

Wydanie II

Autorzy haseł:

*Adam Antoniewicz
Magdalena Bąk
Romuald Cudak
Tomasz Gęsina
Wioletta Hajduk-Gawron*

*Agnieszka Madeja
Barbara Morcinek-Abramczyk
Lidia Romaniszyn-Ziomek
Małgorzata Smereczniak*

Recenzent wydania pierwszego
Marie Sobotková

Spis treści

Poezję umieliśmy kiedyś na wrywki? / 7

Słownik cytatów / 13

Wykazy i indeks / 375

Wykaz alfabetyczny cytatów / 377

Wykaz autorów / 381

Wykaz utworów / 386

Indeks terminów / 392

Summary / 395

Резюме / 396

Poezję umieliśmy kiedyś na wrywki?

„Świat umieliśmy kiedyś na wrywki”, pisze w wierszu Wisława Szymborska. Poezję również! Mieliśmy w pamięci jej ogromne połacie, umieliśmy na zawołanie przytaczać co cenniejsze utwory w całości i we fragmentach, rozpoczynając recytację w dowolnie wybranym miejscu. Jak *Credo* w środku nocy. Było to swoiste upamiętnianie tych dzieł, dowód okazywanego im szacunku. Chodziło przecież o rzeczy ważne. Literatura w sposób istotny współtworzyła polską kulturę, pełniła szczególną funkcję, zastępując kiedyś instytucje państwowe i stanowiąc zręby życia narodowego, była nie tylko kolekcją arcydzieł o najwyższej wartości artystycznej i estetycznej, ale też skarbnicą prawd doraźnych, historycznych i „użytecznych”, jak również ponadczasowych, uniwersalnych. Umieliśmy poezję w jej kanonicznym wyborze w całości i we fragmentach także po to, aby – gdy przyjdzie potrzeba – cytować je w naszych rozmowach, używać jako przykładów i argumentów, źródeł naszych myśli. *Sui generis* zapisem stanu takiej zbiorowej pamięci literackiej Polaków średnich i starszych pokoleń jest bodaj *Księga cytatów z polskiej literatury pięknej* (1975).

Współcześnie poezję polską też umiemy na pamięć, choć inaczej. Nie tyle na wrywki, ile – w postaci wrywków. Dla młodszych Polaków poręczniejszym dykjonarzem niż *Księga cytatów...* są pewnie *Skrzydlate słowa* (Markiewicz, Romanowski 1990), ponieważ zmieniła się sytuacja literatury i nasze z nią relacje. Funkcja skarbnicy narodowych wartości i społecznego zaangażowania nie jest już prymarną powinnością poezji. Inaczej również wyrażamy uznanie dla jej znaczenia, gdzie indziej poszukujemy jej walorów. Trudno zatem mówić o mechanizmie wypierania poezji z pamięci, trzeba raczej wskazać, że współcześnie umiemy ją inaczej, gdyż w innej postaci także użytkujemy ją w naszych rozmowach.

Zauważył kiedyś Edward Balcerzan (1982), że po lekturze wiersze pozostają w naszej pamięci, ale jako zamknięte w tekstach motywy, obsesje, natręctwa. W naszej współczesnej pamięci, może ociążalej, ponieważ niećwiczonej, a może tylko wyzwolonej od obowiązków, poezja więc nadal istnieje, jednakże całe utwory bądź obszerne ich fragmenty ustąpiły miejsca krótkim wyimkom – wersowi, poetyckiej frazie, metaforze. Tak pamiętamy obecnie poezję i tak jej bardzo często używamy, zastąpiwszy recytacje wplataniem cytatów w tok naszej wypowiedzi, albowiem zmienił się również repertuar sytuacji komunikacyjnych,

w jakich ona występuje. Chcielibyśmy, aby funkcję podręcznego dykcjonarza takich cytatów pełnił w tym przypadku nasz leksykon.

* * *

Wydaje się, że powodem wspomnianych przeobrażeń jest fakt, iż poezja stała się dla nas nie tylko obszarem wartości artystycznych i estetycznych, ale przede wszystkim jednym ze źródeł wiedzy o świecie. Że utwory i ich celne wyimki są – podobnie jak frazeologizmy, przysłowia, sentencje, złote myśli, skrzydlate słowa, aforyzmy – przechowalnią, nie tylko powszechnej, wiedzy, mądrości, prawdy i że posługujemy się nimi jako poręcznymi jednostkami semantycznymi języka, jakie mamy do dyspozycji w konstruowaniu tekstów. Poręcznymi, ponieważ stanowią powszechnie znane i stosowane *loci communes* – miejsca porozumienia, ustalania znaczeń i sensów, budowania porozumień i potwierdzeń. Ale także, co jest istotne, wskazywania naszego statusu wśród użytkowników języka i kultury polskiej oraz zaspokajania snobizmu.

W książce zgromadziliśmy sto wyimków (sto jest oczywiście liczbą umowną) z polskiej poezji, dramatu, pieśni narodowych, religijnych i patriotycznych. Pragnęliśmy, aby wrywki przywoływały kanon arcydzieł poezji polskiej, aby w ich tle uwidoczniła się historia owej twórczości. Staraliśmy się zadbać o ten aspekt leksykonu w sposób szczególny, co widoczne jest w konstrukcji haseł gromadzących wiedzę o kontekście literackim cytatów. Są to przede wszystkim te wrywki, które – tak nam się wydaje – weszły do języka polskiego inteligenta i są wykorzystywane właśnie nie tylko jako reprezentacje znanych utworów, dzieł sławnych pisarzy, a niekiedy swoiste zastępniki tytułów, ale także jako samodzielne, autonomiczne, żyjące już swoim życiem frazy, będące elementem zasobu leksykalnego współczesnej polszczyzny – jako skrzydlate słowa. Frazy, jako się rzekło, pamiętane i wykorzystywane w różnorodnych funkcjach w naszych wypowiedziach albo też pozostające w nieustannej dyspozycji jako potencjalne części naszych tekstowych puzzli. Zbiór pomieszczony w leksykonie z premedytacją miesza cytaty, które są powszechnie znane i pamiętane, z tymi, które są propozycją uzupełnienia zbiorowej pamięci. W sytuacji, kiedy język coraz częściej ubożeje w obszarze stosowania różnorodnych zapożyczeń kulturowych, leksykon po części inwentaryzuje te wrywki, którymi się faktycznie posługujemy, po części jest ofertą ich wzbogacenia – zapisem i stanu rzeczy, i możliwości, jakie stwarza poezja.

Niniejsza książka ma pełnić jeszcze dwie funkcje. Chcielibyśmy, aby była podręcznikiem językowo-literackim dla młodzieży. Pragniemy również, aby służyła cudzoziemcom uczącym się języka polskiego

i poznającym kulturę polską. Mówi się, że znać prawdziwie obcy język to znać jego zasób zleksykalizowanych fraz i posługiwać się nimi bez przeszkód, na wyrywki. Leksykon ma za zadanie pomóc cudzoziemcom w kształtowaniu tej kompetencji językowo-kulturowej w zakresie języka i kultury polskiej.

* * *

Zebrane cytaty stanowią wyimki z utworów z różnych okresów literatury polskiej i dotyczą najrozmaitszych jej obszarów tematycznych. Ogólnie można je podzielić na następujące kategorie: klasyka, poezja i dramaty do początku XX wieku, poezja współczesna, pieśni patriotyczne i religijne. Jednakże w opisach poszczególnych haseł autorzy nie odnotowują tych kategorii. Każde hasło zostało opisane według powtarzającej się na ogół struktury:

O cytacie – tu zamieszczane są informacje dotyczące pochodzenia cytatu, można też przeczytać krótką interpretację fragmentu. Autorzy haseł analizują wyimek w kontekście utworu, z którego pochodzi, lub na tle twórczości danego artysty. Znajduje się tutaj również omówienie zastosowania i funkcjonowania cytatu w polszczyźnie, nierzadko w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych lub w szerszych kontekstach językowych.

O autorze i jego twórczości – ta część zawiera niezbędne dane biograficzne. Autorzy haseł wynotowali czasem trudno dostępne ciekawostki z życia i twórczości artystów.

Nawiązania – mają charakter intertekstualny, pokazują funkcjonowanie cytatu w różnych tekstach kultury – w innych wierszach, filmach, często w piosenkach, hasłach reklamowych.

Warto wiedzieć – w zamyśle redaktorów informacje zawarte w tej części są niejako dopełnieniem treści omówionych we wcześniejszych sekcjach. Zazwyczaj znajdują się tu terminy literackie, ale często są to objaśnienia kontekstu historycznego lub politycznego. Część ta powstała również z myślą o odbiorcach zewnętrznych kulturowo i językowo – cudzoziemcach chcących zgłębić swoją wiedzę o polskiej literaturze, kulturze i historii.

Z opracowań – tu zamieszczono fragmenty z publikacji polskich badaczy dotyczące konkretnego cytatu, twórczości lub życiorysu artysty.

Bibliografia – zawiera adresy źródeł, z których korzystali autorzy podczas opracowywania poszczególnych haseł. Zamieszczona bibliografia jest wyborem spośród licznych tekstów naukowych i może skłonić do dalszych poszukiwań osoby zainteresowane danym tematem.

Jak posługiwać się leksykonem? Cytaty zostały uporządkowane alfabetycznie, a kolejność czytania haseł może być dowolna. W niektórych częściach opisu hasła czytelnik odnajdzie odsyłacze, aby informacje dotyczące np. biogramu autora wyimka nie powtarzały się wielokrotnie, przy wszystkich cytatach pochodzących z utworów danego pisarza. Przykładowo odesłanie „zob. *Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?” przy cytacie *Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie* w części **O autorze i jego twórczości** informuje, gdzie można przeczytać biogram Jana Kochanowskiego. Kolejnym elementem porządkującym hasła oraz pomocnym w wyszukiwaniu cytatów, ich źródeł, nazwisk autorów i terminów są wykazy oraz indeks zamieszczone na końcu publikacji. Opisy poszczególnych cytatów mają charakter autorski. Powielając przyjęty stały wzorzec konstrukcji, zachowują odmienne cechy stylistyczne właściwe stylowi języka autora danego hasła. Zapis haseł-cytatów jest zgodny z wersyfikacją, ortografią i interpunkcją przyjętą przez twórców tekstów, dlatego w niektórych hasłach-cytatach brak znaków interpunkcyjnych lub w środku zdania pojawia się wielka litera, z kolei znak (/) sygnalizuje koniec wersu. Autorzy niniejszego opracowania jako źródło podstawowe publikacji oryginalnych tekstów podawali najczęściej serię Biblioteki Narodowej Wydawnictwa Ossolineum.

Hasła zostały zebrane na podstawie dotychczas wydanych publikacji dotyczących cytatów i skrzydlatych słów oraz ankiety przeprowadzonej wśród humanistów – naszych kolegów i koleżanek, czynnych polonistów uczących języka, literatury i kultury polskiej jako rodzimej i jako obcej. Wyniki sondażu pozwoliły nam zweryfikować wiedzę zgromadzoną w tekstach z poświadczonym „życiem” cytatów. Chcielibyśmy podziękować wszystkim, którzy wzięli udział w badaniu i w ten sposób przyczynili się do powstania tej książki.

Bibliografia

- Balcerzan E., 1982: *Kręgi wtajemniczenia. Czytelnik, badacz, tłumacz, pisarz*. Kraków.
Księga cytatów z polskiej literatury pięknej, 1975. Ułożona przez P. Hertza i W. Kopalińskiego. Warszawa.
 Markiewicz H., Romanowski A., 1990: *Skrzydlate słowa*. Kraków.

Romuald Cudak
 Wioletta Hajduk-Gawron
 Agnieszka Madeja

Wykazy i indeks

Wykaz alfabetyczny cytatów

A może byśmy tak, jedyna, / Wpadli na dzień do Tomaszowa?
A niechaj narodowie wżdy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!
A to Polska właśnie
A ty z tej próżni czemu drwisz, kiedy ta próżnia nie drwi z ciebie?

Bagnet na broń! / Trzeba krwi!
Bądź wierny Idź
Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy
Bogurodzica, dziewica
Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki / Otaczał blaskiem potęgi i chwały
Bóg się rodzi, moc truchleje

Chodzi mi o to, aby język giętki / Powiedział wszystko, co pomyśli głowa
Chopin gdyby jeszcze żył, / toby pił
Chwalcie łąki umajone
Ciemno wszędzie, głucho wszędzie
Cóż tam, panie, w polityce?
Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czemu, cieniu, odjeżdżasz
Czemu mi smutno i czemu najsmutniej
Czerwone maki na Monte Cassino
Czy pamiętasz, jak z tobą tańczyłem walca

Daremne żale, próżny trud
Dla zakochanych to samo staranie - co dla umarłych

Gdy cię nie widzę, nie wzdycham, nie płaczę
Gdziekolwiek ziemia jest snem, tam trzeba dośnić do końca
Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie

Hej! Gerwazy! daj gwintówkę! / Niechaj strącę tę makówkę!
Hej, hej, ułani, malowane dzieci

I nie miłować ciężko, i miłować / Nędzna pociecha
Ile razem dróg przebytych? / Ile ścieżek przedeptanych?
Innego końca świata nie będzie

Jak dobrze Jestem z tobą / tak mi serce bije / myślałem człowiek / nie ma serca
Jak się żenić, to się żenić!

Jak zobaczysz tłum, wracaj szybko do domu
 Jedźmy, nikt nie woła
 Jej włosy, skrzydło bramy i ciężki pęk kluczy
 Jest tylko Beatrycze. I właśnie jej nie ma
 Jeszcze jeden mazur dzisiaj, / choć poranek świta
 Jeszcze Polska nie zginęła
 Jeszcze słycać śpiew i rżenie koni
 Jeśli nie chcesz mojej zguby, / Krrrokodyla daj mi, luby
 Jękły głuche kamienie – / Ideał sięgnął bruku – –
 Już był w ogródku, już witał się z gąską
 Już kocham cię tyle lat

Kiedy ranne wstają zorze
 Królem wybrano pewnego króla / który miał zostać królem
 Kto mnie wołał, / czego chciał
 Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej kuszoneo
 Ktoś, / Kto kocha, / Nie jest tym, co / Umrze

Litwo! Ojczyzno moja!
 Ludu, mój ludu

Maszerują strzelcy, maszerują, / karabiny błyszczą, szary strój
 Miałeś, chamie, złoty róg
 Miej serce i patrzaj w serce!
 Między nami nic nie było!
 Miło szaleć, kiedy czas po temu
 Miłość to znaczy popatrzyć na siebie, / Tak jak się patrzy na obce nam rzeczy
 Mimoszami jesień się zaczyna
 Mów do mnie jeszcze... Za taką rozmową / tęskniłem lata
 My, Pierwsza Brygada, / strzelecka gromada
 My rządym światem, a nami kobiety

Na Anioł Pański biją dzwony
 Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę
 Nad wodą wielką i czystą
 Najpiękniejsza jest Nike w momencie / kiedy się waha
 Nam strzelać nie kazano
 Nas nauczono. Nie ma miłości
 Nic dwa razy się nie zdarza
 Nie bądź bezpieczny. Poeta pamięta
 Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy
 Nie ma rozpusty gorszej niż myślenie
 Nie miecz, nie tarcz bronią Języka, / Lecz – arcydzieła!
 Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród
 Nie zablądźcie. / Bądźcie

Niech się dzieje wola Nieba, / Z nią się zawsze zgadzać trzeba
Nową przypowieść Polak sobie kupi, / Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi

Ocalałem / prowadzony na rzeź
Odpowiednie dać rzeczy słowo!
Oto dziś dzień krwi i chwały, / Oby dniem wskrzeszenia był
Otrzyście już łzy płaczący

Pan tu nie stał
Pijcie wino! pijcie wino! / Nie wierzycie, że to cud
Płynie Wisła, płynie / Po polskiej krainie
Pokój – szczęśliwość; ale bojowanie / Był nasz podniebny
Polały się łzy me czyste
Poloneza czas zacząć
Polska to jest wielka rzecz
Polska Winkelriedem narodów!
Postanowiłem wrócić na dwór cesarza
Powiedz, czyś ty naprawdę była, / bo ja jestem
Powiedz mi jak mnie kochasz
Precz z moich oczu!... posłucham od razu
Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną, / Powiem ci: śmierć i miłość –
obydwie zarówno

Rozkwitały pąki białych róż
Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta

Samotność – cóż po ludziach
Skumbrie w tomacie, skumbrie w tomacie! / Chcieliście Polski, no to ją macie!
Smutno mi, Boże!
Spójrzmy prawdzie w oczy
Szkoda, że Cię tu nie ma
Szlachetne zdrowie, / Nikt się nie dowie / Jako smakujesz, / Aż się zepsujesz

Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą
Świat umieliśmy kiedyś na wrywki
Święta miłości kochanej ojczyzny

Tańczą panowie, tańczą panie / „na moście w Awinion”
Teraz budując zacznę / Od dymu z komina
Teraz kiedy zostaliśmy sami możemy porozmawiać książkę jak mężczyzna z męż-
czyną
Tęskno mi, Panie

Umrzeć / ortograficznie
Umrzeć – tego nie robi się kotu

Widać można żyć bez powietrza!
Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim
Wsi spokojna, wsi wesoła
Wsiadajcie madonny / madonny / Do bryk sześciokonnnych / ...ściokonnnych!
Wy, którzy Pospolitą Rzeczą władacie
Wyrwij murom zęby krat

Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz
Zaczarowana dorożka / Zaczarowany dorożkarz / Zaczarowany koń
Zapalać! Gotowe? – Gotowe!
Zbrodnia to niesłychana, / Pani zabija pana
Znasz ty Ewangeliją?
Zostanie po nas złom żelazny / i głuchy, drwiący śmiech pokoleń

Żeby Polska była Polską
Życie to nie teatr

Wykaz autorów

Anonim

Bogurodzica, dziewica
Hej, hej, ułani, malowane dzieci
Ludu, mój ludu
Otrzyjcie już łzy płaczący

Antoniewicz Karol

Chwalcie łąki umajone

Asnyk Adam

Daremne żale, próżny trud
Między nami nic nie było!

Baczyński Krzysztof Kamil

Jeszcze słyhać śpiew i rżenie koni
Nas nauczono. Nie ma miłości
Tańczą panowie, tańczą panie / „na moście w Awinion”

Barańczak Stanisław

Jej włosy, skrzydło bramy i ciężki pęk kluczy
Pan tu nie stał
Spójrzmy prawdzie w oczy
Szkoda, że Cię tu nie ma

Białoszewski Miron

Nie zabłądźcie. / Bądźcie
Wsiadajcie madonny / madonny / Do bryk sześciokonnych / ...ściokonnych!

Borowski Tadeusz

Gdziekolwiek ziemia jest snem, tam trzeba dośnić do końca
Zostanie po nas złom żelazny / i głuchy, drwiący śmiech pokoleń

Boy-Żeleński Tadeusz

Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz

Broniewski Władysław

Bagnet na broń! / Trzeba krwi!
Powiedz, czyś ty naprawdę była, / bo ja jestem
Zapalać! Gotowe? – Gotowe!

Feliński Alojzy

Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki / Otaczał blaskiem potęgi i chwały

Fredro Aleksander

Hej! Gerwazy! daj gwintówkę! / Niechaj strącę tę makówkę!
Jeśli nie chcesz mojej zguby, / Krrrokodyla daj mi, luby
Niech się dzieje wola Nieba, / Z nią się zawsze zgadzać trzeba

Gałczyński Konstanty Ildefons

Ile razem dróg przebytych? / Ile ścieżek przedeptanych?

Już kocham cię tyle lat

Powiedz mi jak mnie kochasz

Skumbrie w tomacie, skumbrie w tomacie! / Chcieliście Polski, no to ją macie!

Zaczarowana dorożka / Zaczarowany dorożkarz / Zaczarowany koń

Grochowiak Stanisław

Dla zakochanych to samo staranie - co dla umarłych

Hałaciński Andrzej Tadeusz / Biernacki Tadeusz

My, Pierwsza Brygada, / strzelecka gromada

Herbert Zbigniew

Bądź wierny Idź

Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej kuszono

Najpiękniejsza jest Nike w momencie / kiedy się waha

Postanowiłem wrócić na dwór cesarza

Teraz kiedy zostaliśmy sami możemy porozmawiać księżę jak mężczyzna z mężczyzną

Kaczmarek Jacek

Wyrwij murom zęby krat

Karpiński Franciszek

Bóg się rodzi, moc truchleje

Kiedy ranne wstają zorze

Kochanowski Jan

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?

Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie

Miło szaleć, kiedy czas po temu

Nową przypowieść Polak sobie kupi, / Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi

Szlachetne zdrowie, / Nikt się nie dowie / Jako smakujesz, / Aż się zepsujesz

Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim

Wsi spokojna, wsi wesoła

Wy, którzy Pospolitą Rzeczą władacie

Konarski Feliks Stanisław

Czerwone maki na Monte Cassino

Konopnicka Maria

Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród

Kornhauser Julian

Jak zobaczysz tłum, wracaj szybko do domu

Krasicki Ignacy

My rządym światem, a nami kobiety

Święta miłości kochanej ojczyzny

Lankau Jan Emil / Wroczyński Kazimierz

Rozkwitały pąki białych róż

Lechoń Jan

Jest tylko Beatrycze. I właśnie jej nie ma
Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną, / Powiem ci: śmierć i miłość
- obydwie zarówno

Leśmian Bolesław

A ty z tej próżni czemu drwisz, kiedy ta próżnia nie drwi z ciebie?

Lipska Ewa

Królem wybrano pewnego króla / który miał zostać królem
Umrzeć / ortograficznie

Lubicz-Zahorski Bolesław / Łuski Leon

Maszerują strzelcy, maszerują, / karabiny błyszczą, szary strój

Mickiewicz Adam

Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy
Ciemno wszędzie, głucho wszędzie
Gdy cię nie widzę, nie wzdycham, nie płaczę
Jedźmy, nikt nie woła
Już był w ogródku, już witał się z gąską
Litwo! Ojczyzno moja!
Miej serce i patrzaj w serce!
Nad wodą wielką i czystą
Nam strzelać nie kazano
Polały się łzy me czyste
Poloneza czas zacząć
Precz z moich oczu!... posłucham od razu
Samotność - cóż po ludziach
Zbrodnia to niesłychana, / Pani zabija pana
Znasz ty Ewangelię?

Miłosz Czesław

Innego końca świata nie będzie
Miłość to znaczy popatrzeć na siebie, / Tak jak się patrzy na obce nam rzeczy
Nie bądź bezpieczny. Poeta pamięta

Norwid Cyprian Kamil

Czemu, cieniu, odjeżdżasz
Czemu mi smutno i czemu najsmutniej
Jętkły głuche kamienie - / Ideał sięgnął bruku - -
Nie miecz, nie tarcz bronią Języka, / Lecz - arcydzieła!
Odpowiednie dać rzeczy słowo!
Tęskno mi, Panie

Pawlikowska-Jasnorzewska Maria

Widać można żyć bez powietrza!

Pietrzak Jan

Żeby Polska była Polską

Pomian-Łubieński Ludwik Ksawery

Jeszcze jeden mazur dzisiaj, / choć poranek świta

Rej Mikołaj

A niechaj narodowie wżdy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!

Różewicz Tadeusz

Jak dobrze Jestem z tobą / tak mi serce bije / myślałem człowiek / nie ma serca
Ocalałem / prowadzony na rzeź

Sęp Szarzyński Mikołaj

I nie miłować ciężko, i miłować / Nędzna pociecha

Pokój – szczęśliwość; ale bojowanie / Byt nasz podniebny

Sienkiewicz Karol

Oto dziś dzień krwi i chwały, / Oby dniem wskrzeszenia był

Słowacki Juliusz

Chodzi mi o to, aby język giętki / Powiedział wszystko, co pomyśli głowa

Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy

Pijcie wino! pijcie wino! / Nie wierzycie, że to cud

Polska Winkelriedem narodów!

Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta

Smutno mi, Boże!

Stachura Edward

Życie to nie teatr

Staff Leopold

Teraz budując zacznę / Od dymu z komina

Szyborska Wisława

Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę

Nic dwa razy się nie zdarza

Nie ma rozpusty gorszej niż myślenie

Świat umieliśmy kiedyś na wyrwyki

Umrzeć – tego nie robi się kotu

Tetmajer Przerwa Kazimierz

Mów do mnie jeszcze... Za taką rozmową / tęskniłem lata

Na Anioł Pański biją dzwony

Tuwim Julian

A może byśmy tak, jedyna, / Wpadli na dzień do Tomaszowa?

Czy pamiętasz, jak z tobą tańczyłem walca

Mimozami jesień się zaczyna

Twardowski Jan

Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą

Wasilewski Edmund

Płynie Wisła, płynie / Po polskiej krainie

Wojaczek Rafał

Ktoś, / Kto kocha, / Nie jest tym, co / Umrze

Wybicki Józef

Jeszcze Polska nie zginęła

Wyspiański Stanisław

A to Polska właśnie

Chopin gdyby jeszcze żył, / toby pił

Cóż tam, panie, w polityce?

Jak się żenić, to się żenić!

Kto mnie wołał, / czego chciał

Miałeś, chamie, złoty róg

Polska to jest wielka rzecz

Wykaz utworów

Aerumnarum plenus C.K. Norwid

Czemu mi smutno i czemu najsmutniej

[*Anka! to już trzy i pół roku*] W. Broniewski

Powiedz, czyś ty naprawdę była, / bo ja jestem

Bagnet na broń W. Broniewski

Bagnet na broń! / Trzeba krwi!

Bema pamięci żałobny rapsod C.K. Norwid

Czemu, cieniu, odjeżdżasz

Beniowski J. Słowacki

Chodzi mi o to, aby język giętki / Powiedział wszystko, co pomyśli głowa

Białe róże J.E. Lankau / K. Wroczyński

Rozkwitały pąki białych róż

Bogurodzica Anonim

Bogurodzica, dziewica

Chwalcie łąki umajone K. Antoniewicz

Chwalcie łąki umajone

Czerwone maki na Monte Cassino F.S. Konarski

Czerwone maki na Monte Cassino

Daremne żale A. Asnyk

Daremne żale, próżny trud

[*Dla zakochanych to samo staranie*] S. Grochowiak

Dla zakochanych to samo staranie - co dla umarłych

*Do M**** A. Mickiewicz

Precz z moich oczu!... posłucham od razu

Do tego, co czytał M. Rej

A niechaj narodowie wždy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!

Dyktando E. Lipska

Umrzeć / ortograficznie

Dziady A. Mickiewicz

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie

Samotność - cóż po ludziach

Znasz ty Ewangelię?

Dziewczyna B. Leśmian

A ty z tej próżni czemu drwisz, kiedy ta próżnia nie drwi z ciebie?

Egzamin E. Lipska

Królem wybrano pewnego króla / który miał zostać królem

Fortepian Chopina C.K. Norwid

Jękły głuche kamienie - / Ideał sięgnął bruku - -

Głos w sprawie pornografii W. Szyborska

Nie ma rozpusty gorszej niż myślenie

Grande Valse Brillante J. Tuwim

Czy pamiętasz, jak z tobą tańczyłem walca

Hej, hej, ułani, malowane dzieci Anonim

Hej, hej, ułani, malowane dzieci

Historia K.K. Baczyński

Jeszcze słyhać śpiew i rżenie koni

Hymn J. Słowacki

Smutno mi, Boże!

Ja stróż latarnik... M. Białoszewski

Nie zabłądźcie. / Bądźcie

Jak dobrze T. Różewicz

Jak dobrze Jestem z tobą / tak mi serce bije / myślałem człowiek / nie ma serca

Jak zobaczysz tłum, wracaj szybko do domu J. Kornhauser

Jak zobaczysz tłum, wracaj szybko do domu

Jej włosy, skrzydło bramy i ciężki pęk kluczy S. Barańczak

Jej włosy, skrzydło bramy i ciężki pęk kluczy

Język-ojczysty C.K. Norwid

Nie miecz, nie tarcz bronią Języka, / Lecz - arcydzieła!

Już kocham cię tyle lat K.I. Gałczyński

Już kocham cię tyle lat

Karuzela z madonnami M. Białoszewski

Wsiadajcie madonny / madonny / Do bryk sześciokonných / ...ściokonných!

Kordian J. Słowacki

Pijcie wino! pijcie wino! / Nie wierzycie, że to cud

Polska Winkelriedem narodów!

Kot w pustym mieszkaniu W. Szyborska

Umrzeć - tego nie robi się kotu

Który skrzywdziłeś C. Miłosz

Nie bądź bezpieczny. Poeta pamięta

Lilije A. Mickiewicz

Zbrodnia to niesłychana, / Pani zabija pana

Lilla Weneda J. Słowacki

Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy

- Lis i kozioł* A. Mickiewicz
Już był w ogródku, już witał się z gąską
- Ludu, mój ludu* Anonim
Ludu, mój ludu
- Mazurek Dąbrowskiego* J. Wybicki
Jeszcze Polska nie zginęła
- Między nami nic nie było* A. Asnyk
Między nami nic nie było!
- Miłość* C. Miłosz
Miłość to znaczy popatrzeć na siebie, / Tak jak się patrzy na obce nam rzeczy
- Miłość* M. Pawlikowska-Jasnorzewska
Widać można żyć bez powietrza!
- Moja piosnka (II)* C.K. Norwid
Tęskno mi, Panie
- [*Mów do mnie jeszcze...*] K. Przerwa-Tetmajer
Mów do mnie jeszcze... Za taką rozmową / tęskniłem lata
- Mury* J. Kaczmarski
Wyrwij murom zęby krat
- Myszeidos* I. Krasicki
My rządźmy światem, a nami kobiety
Święta miłości kochanej ojczyzny
- Na Anioł Pański* K. Przerwa-Tetmajer
Na Anioł Pański biją dzwony
- Na imieniny Rafała Wojaczka* R. Wojacek
Ktoś, / Kto kocha, / Nie jest tym, co / Umrze
- Na lipę* J. Kochanowski
Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie
- Na zdrowie* J. Kochanowski
Szlachetne zdrowie, / Nikt się nie dowie / Jako smakujesz, / Aż się zepsujesz
- [*Nad wodą wielką i czystą...*] A. Mickiewicz
Nad wodą wielką i czystą
- Nic dwa razy* W. Szymborska
Nic dwa razy się nie zdarza
- Niepewność* A. Mickiewicz
Gdy cię nie widzę, nie wdycham, nie płaczę
- Nike która się waha* Z. Herbert
Najpiękniejsza jest Nike w momencie / kiedy się waha
- Obrazy snu* T. Borowski
Gdziekolwiek ziemia jest snem, tam trzeba dośnić do końca
- Ocalony* T. Różewicz
Ocalałem / prowadzony na rzeź

- Oda do młodości* A. Mickiewicz
Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy
- Ogólniki* C.K. Norwid
Odpowiednie dać rzeczy słowo!
- Ostatni mazur* L.K. Pomian-Łubieński
Jeszcze jeden mazur dzisiaj, / choć poranek świta
- Otrzyście już łzy płaczący* Anonim
Otrzyście już łzy płaczący
- Pan Tadeusz* A. Mickiewicz
Litwo! Ojczyzno moja!
Poloneza czas zacząć
- Pan tu nie stał* S. Barańczak
Pan tu nie stał
- Piechota* B. Lubicz-Zahorski / L. Łuskino
Maszerują strzelcy, maszerują, / karabiny błyszczą, szary strój
- Pierwsza Brygada* A.T. Hałaciński / T. Biernacki
My, Pierwsza Brygada, / strzelecka gromada
- Pieśń* J. Kochanowski
Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
- Pieśń* T. Borowski
Zostanie po nas złom żelazny / i głuchy, drwiący śmiech pokoleń
- Pieśń III* K.I. Gałczyński
Ile razem dróg przebytych? / Ile ścieżek przeddeptanych?
- Pieśń V (Księgi wtóre)* J. Kochanowski
Nową przypowieść Polak sobie kupi, / Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi
- Pieśń XIV (Księgi wtóre)* J. Kochanowski
Wy, którzy Pospolita Rzeczą władacie
- Pieśń XX (Księgi pierwsze)* J. Kochanowski
Miło szaleć, kiedy czas po temu
- Pieśń narodowa za pomyślności króla (Boże, coś Polskę)* A. Feliński
Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki / Otaczał blaskiem potęgi i chwały
- Pieśń o Narodzeniu Pańskim* F. Karpiński
Bóg się rodzi, moc truchleje
- Pieśń poranna* F. Karpiński
Kiedy ranne wstają zorze
- Pieśń świętojańska o Sobótce* J. Kochanowski
Wsi spokojna, wsi wesoła
- Piosenka o końcu świata* C. Miłosz
Innego końca świata nie będzie
- Płynie Wisła, płynie* E. Wasilewski
Płynie Wisła, płynie / Po polskiej krainie
- Podwaliny* L. Staff
Teraz budując zacząć / Od dymu z komina

- Pokolenie* K.K. Baczyński
 Nas nauczone. Nie ma miłości
 [Polały się łyzy me czyste, rześiste...] A. Mickiewicz
 Polały się łyzy me czyste
Potęga smaku Z. Herbert
 Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej kuszono
Powrót prokonsula Z. Herbert
 Postanowiłem wrócić na dwór cesarza
Przesłanie pana Cogito Z. Herbert
 Bądź wierny Idź
Przy okrągłym stole J. Tuwim
 A może byśmy tak, jedyna, / Wpadli na dzień do Tomaszowa?
 [Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...] J. Lechoń
 Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną, / Powiem ci: śmierć i miłość
 – obydwie zarówno
- Reduta Ordona. Opowiadanie adiutanta* A. Mickiewicz
 Nam strzelać nie kazano
Romantyczność A. Mickiewicz
 Miej serce i patrzaj w serce!
Rota M. Konopnicka
 Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród
Rozłączenie J. Słowacki
 Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta
Rozmowa liryczna K.I. Gałczyński
 Powiedz mi jak mnie kochasz
- Skumbrie w tomacie* K.I. Gałczyński
 Skumbrie w tomacie, skumbrie w tomacie! / Chcieliście Polski, no to ją macie!
Słówka T. Boy-Żeleński
 Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz
Sonet IV M. Sęp Szarzyński
 Pokój – szczęśliwość; ale bojowanie / Byt nasz podniebny
Sonet V. O nietrwałej miłości rzeczy świata tego M. Sęp Szarzyński
 I nie miłować ciężko, i miłować / Nędzna pociecha
Spotkanie J. Lechoń
 Jest tylko Beatrycze. I właśnie jej nie ma
Spójrzmy prawdzie w oczy S. Barańczak
 Spójrzmy prawdzie w oczy
Stępy Akermańskie A. Mickiewicz
 Jedźmy, nikt nie woła
Sur le pont d'Avinion K.K. Baczyński
 Tańczą panowie, tańczą panie / „na moście w Avinion”
- Śpieszmy się* J. Twardowski
 Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą

[*Świat umieliśmy kiedyś na wyrrywki...*] W. Szymborska
Świat umieliśmy kiedyś na wyrrywki

Tren VIII J. Kochanowski
Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim

Tren Fortynbrasa Z. Herbert
Teraz kiedy zostaliśmy sami możemy porozmawiać księżę jak mężczyzna z mężczyzną

Urodziny W. Szymborska
Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę

Warszawianka K. Sienkiewicz
Oto dziś dzień krwi i chwały, / Oby dniem wskrzeszenia był

Wesele S. Wyspiański
A to Polska właśnie
Chopin gdyby jeszcze żył, / toby pił
Cóż tam, panie, w polityce?
Jak się żenić, to się żenić!
Kto mnie wołał, / czego chciał
Miałeś, chamie, złoty róg
Polska to jest wielka rzecz

Widokówka z tego świata S. Barańczak
Szkoda, że Cię tu nie ma

Wspomnienie J. Tuwim
Mimozami jesień się zaczyna

Zaczarowana dorożka K.I. Gałczyński
Zaczarowana dorożka / Zaczarowany dorożkarz / Zaczarowany koń

Zagłębie Dąbrowskie W. Broniewski
Zapalać! Gotowe? – Gotowe!

Zemsta A. Fredro
Hej Gerwazy! daj gwintówkę! / Niechaj strącę tę makówkę!
Jeśli nie chcesz mojej zguby, / Krrrokodyla daj mi, luby
Niech się dzieje wola Nieba, / Z nią się zawsze zgadzać trzeba

Żeby Polska była Polską J. Pietrzak
Żeby Polska była Polską

Życie to nie teatr E. Stachura
Życie to nie teatr

Indeks terminów

- Anders Władysław 32, **81**
Anioł Pański **206**
antyteza 52, **110**, 264
apokalipsa **117**, 120, 146
- bajka **153**, 202
ballada **185**, 362
ballada filozoficzna **28**
bard **349**, 374
barok 91, **110**
Biblia **21**, 35, 71, 117, 146, 166, 192, 246, 255
Biblioteka Polska w Paryżu **252**
bitwa pod Grunwaldem **43**, 182, 236
- cenzura 49, 117, 125, **161**, 331
chocholi taniec **163**, 182
Chochoł 25, **163**, 182
cyganeria krakowska **59**, 197, 353
cykl *Dziady* 65, **365**
czapka z pawimi piórami 25, **123**, 182
Czarnolas 71, **341**
- Dąmbska Izydora **166**
dekadentyzm **197**, 272
Demarczyk Ewa **17**, 84, 320, 336, 343
dramat romantyczny **65**, 260, 274
dramat symboliczny **25**
dwudziestolecie międzywojenne 17, **28**,
140, 146, 297, 322, 353
dziady **65**, 185
- epikureizm **189**
epopeja narodowa **172**, 269
erotyk 17, 29, 94, 100, **110**, 133, 156, 188, 195,
198, 281
Ewangelia **365**
- flis **262**
Fortynbras **325**
- franciszkanizm **322**
fraszka **100**, 110, 173, 307
- Galicja **88**, 179
góra Moria **246**
Grechuta Marek 29, 94, **113**, 123, 198
groteska **91**, 281, 356
Grudzień '70 **126**, 225
- haiku **336**
Hamlet **325**
heksametr **97**
Hotel Lambert **252**
humanizm 71
husaria **272**
hymn 43, 52, **71**, 236, 300
hymn narodowy 43, 49, **143**, 200, 202, 236,
253, 317
Hymn o miłości św. Pawła **192**
- impresjonizm **198**, 206
incipit 88, 198, **266**, 286
insurekcja kościuszkowska **143**, 317
- język polski w okresie renesansu **21**
- Kabaret Olgi Lipińskiej **297**
katastrofizm (poetyka katastroficzna) 98,
117, **146**
kierzeja **123**
klasycyzm 35, **202**, 322
klub Hybrydy **370**
kolęda 52
Kościuszko Tadeusz **317**
Krajowy Festiwal Piosenki Polskiej w Opo-
lu 25, **370**
krakowiak **262**
Kresy, Kresy Wschodnie 179, **255**
Krzywicka Irena **353**

- Legiony Polskie (1914–1918) **179**, 200, 288
Legiony Polskie we Włoszech 140, **143**
Lelum i Polelum **227**
lipa **100**
list poetycki **291**
litania loretańska **62**
literatura funeralna **338**
Llach Lluís **349**
- Marzec '68 **126**
Matejko Jan 44, **182**
Matka Boska **44**, 63, 173
Matka Boska Częstochowska **44**
Matka Boska Ostrobramska **45**
mazur 53, 107, **140**
mesjanizm **274**
metafora językowa 209, **313**, 343
mit arkadyjski **341**
Młoda Polska **25**, 29, 59, 110, 146, 198, 206,
272, 322, 353
modernizm 25, 110, 249, **272**, 353
Monte Cassino **81**
Moskal **216**
- nabożeństwo majowe **63**
Niemen Czesław **25**, 74, 77, 195, 198, 328
Nowa Fala **126**, 133, 161, 301, 303, 344
nowomowa **126**, 133, 301, 344
- obiady czwartkowe **53**, 202, 318
Odprawa posłów greckich **346**
Order Orła Białego **202**
Order Virtuti Militari **105**
orientalizm **130**
Orzeszkowa Eliza **236**
oświecenie 35, 53, 185, **202**
- Pan Cogito **35**, 166
Pan Twardowski **310**
panta rhei **222**
paradoks **336**
pierwszy tom *Poezji Adama Mickiewicza*
185
pieśń 45, 49, 53, 158, **189**, 206, 328, 341
Piłsudski Józef 32, 179, **200**, 297
- Pod Egidą **371**
Podole **242**
poemat **113**
poemat dygresyjny 17, 57, 84
poemat heroikomiczny **202**, 318
poeta przeklęty (wyklęty) **169**, 374
poezja czysta **136**
poezja lingwistyczna 127, 133, 239, 301, **344**
poezja proletariacka **32**, 358
poezja śpiewana **374**
poezja tyrtejska **32**
pokolenie Kolumbów 98, **146**, 219, 367
pokolenie „Współczesności” **91**
polonez 53, 140, **269**, 356
powieść **203**
powstanie bokserów **68**
powstanie listopadowe 39, 49, 57, 63, 74,
140, 173, **216**, 253, 274
pozytywizm **88**, 236
przewrót majowy **297**
pytanie retoryczne **113**
- rapsod 74
renesans 22, **71**, 110, 174
romantyzm **39**, 57, 75, 89, 105, 110, 130, 185
rozbiory Polski 89, **144**, 203, 318
- satyra 17, 98, 137, 161, **203**, 297, 353, 371
sentymentalizm **53**
Skamander 17, 29, **137**
Sobótka **341**
Solidarność **350**, 371
sonet **110**, 130, 264
Sonety krymskie **130**
Sonety odeskie **94**
Stachuriada **374**
stoicyzm **190**
symbolizm 25, **198**, 206
- średniowiecze **45**, 66, 72, 91
- tajne komplety 98, **222**
Teatryk Zielona Gęś **281**
Towarzystwo Filomatów **35**
traktat poetycki **117**

- tren 278, 325, **338**
Triduum Paschalne 174
tryptyk **192**
turpizm **91**
Tuwimowa Stefania (z domu Marchew) **17**,
84, 195
- ułań **107**, 140, 179
- Wawel **25**, 39, 57
Wernyhora **182**
Wielka Emigracja 75, **253**
Wielka Improwizacja **294**
Wielkanoc 175, **255**
wielki kryzys **358**
- Wielki Piątek **175**
Wielki Post **175**
wiersz różewiczowski (poetyka ściśniętego
gardła) **120**
wiersz sylabotoniczny 98, **206**
Winkelried Arnold **274**
Wiosna Ludów **75**
Wiśła **262**, 278
współczesna liryka religijna **311**
- Zagłębie Dąbrowskie **358**
Zawisza Czarny z Garbowa **272**
Zielony Balonik **353**
- Żuławy Wiślane **263**

Down pat **100 quotations from Polish poetry and drama** **which even a foreigner should know**

Summary

The book is addressed to young people and can be used as a language and literature handbook. It is said that to truly know a foreign language is to know its resource of lexicalized phrases and to use it without hindrance, on a random basis. The aim of the Lexicon is to help foreigners develop their linguistic and cultural competence in the field of Polish language and culture. The entries were collected on the basis of research published so far concerning quotations and winged words, as well as a survey conducted among humanists, active philologists teaching Polish language, literature and culture as native and foreign. The results of the survey allowed to verify the knowledge accumulated in the texts with the certified “life” of quotations. The excerpts from various periods of Polish literature are collected here and concern a wide range of its thematic areas. In general, they can be divided into the following categories: classical poetry, poetry and drama until the beginning of the 20th century, contemporary poetry, patriotic and religious songs. However, in the descriptions of individual entries, the authors do not note these categories. Each quotation is described according to a fixed structure. Readers will find here information about a literary fragment (its source), about the author of a quotation and his works, references, that is a reference to the functioning of a quotation in various texts of culture – in other poems, films, often in songs, or advertising slogans. The “It is worth knowing” section usually contains literary terms, but they are often explanations of the historical or political context. The authors of the entries also used excerpts from the publications of Polish researchers concerning a specific quotation, work or life of an artist. Each entry also includes a bibliography, which can be a source of further research for people interested in the topic. The indexes at the end of the publication are an element that organizes the entries and helps to search for quotations, their sources and authors’ names.

Отрезки контекста

100 цитат из польской поэзии и драмы, которые должен знать также иностранец

Резюме

Книга адресована молодежи и может рассматриваться как учебное пособие по языку и литературе. Говорится, что знать по-настоящему иностранный язык – это знать запас его устойчивых фраз и свободно использовать его в речи в готовом виде. Задачей лексикона является помочь в формировании культурно-языковой компетенции в области польского языка и культуры, в частности, у иностранцев. Словарные статьи подобраны на основании изданных до сих пор публикаций на тему цитат и крылатых слов, а также анкеты, проведенной среди гуманитариев, преподавателей польского языка как родного и иностранного. Результаты опроса дали возможность верифицировать знания, накопленные в текстах с зафиксированной «жизнью» цитат. Собранные в книге фрагменты, относящиеся к разным литературным периодам, связаны с самыми разными тематическими областями. В общем плане их можно подразделить на следующие категории: классика, поэзия и драма до начала XX века, современная поэзия, патриотические и религиозные песни. Вместе с тем в отдельных словарных статьях авторы не указывают на эти категории. Каждая цитата описана по определенной схеме. Читатели найдут здесь информацию о литературном фрагменте (источнике его происхождения), об авторе цитаты и его творчестве, соотнесениях, т.е. ссылках на функционирование цитаты в разных текстах культуры – в других стихотворениях, фильмах, а часто также в песнях и рекламных слоганах. В части «Это нужно знать», как правило, находятся литературные термины, однако нередко здесь выясняется исторический или политический контекст. Кроме того, авторы словарных статей приводят фрагменты из публикаций польских исследователей на тему конкретной цитаты, творчества или биографии художника слова. Каждая словарная статья сопровождается библиографией, которая может стать источником дальнейших поисков для лиц, интересующихся данной проблематикой. В свою очередь, размещенные в конце книги указатели упорядочивают словарные статьи, а также помогают найти цитаты, их источники и фамилии авторов.